POISONS IN CONAN DOYLE'S ADVENTURES OF SHERLOCK HOLMES

Oana Mureșan

PhD., „Iuliu Haţieganu" University of Medicine and Pharmacy, Cluj-Napoca

Abstract: Sir Arthur Conan Doyle was not simply the creator of Sherlock Holmes; he was a trained medical doctor, with a ten-year-experience in the practice of medicine. This fact is easily recognized in all his writings, particularly in the adventures of the famous detective he bestowed life on. The paper focuses on one of the elements present in the Adventures that are closely linked with Conan Doyle's medical expertise – the poisons used mainly as a murder weapon in the stories untangled by Sherlock Holmes. The most important toxic substances mentioned in these stories are presented – their source, characteristics, effects, fictionality – based on past and present medical knowledge, and conclusions are drawn as to the motivation and relevance of the manner in which such substances are depicted in the widely-read adventures of Sherlcok Holmes.

Keywords: poisons, Sherlock Holmes, alkaloid, strychnine, curare

Scriitorul britanic Arthur Conan Doyle (1859-1930) a fost, după cum se știe, de profesie medic. Acest fapt, dublat de experiența sa de aproximativ zece ani în practica medicală (1881-1891), se oglindește în scrierile sale, cu precădere în îndrăgita serie a aventurilor lui Sherlock Holmes, publicate între anii 1887 și 1905. Un element interesant de studiat în aceste scrieri este cel al otrăvurilor folosite în principal ca armă a crimei în unele dintre povestiri și originea lor mai mult sau mai puțin cunoscută.

În *Aventuri*[1] este menţionată o gamă largă de substanţe chimice şi produse naturale ce conţin principii active, care au fost izolate în cursul secolului al XIX-lea, acţiunile acestora fiind, în cea mai mare parte, cunoscute în perioada studiilor şi activităţilor medicale ale lui Conan Doyle. Lista substanţelor active din *Aventuri* include, în ordine alfabetică, acidul prusic (cianhidric), alcoolul etilic (coniac, whisky), amoniacul, beladona, cloroformul, cocaina, curara, eterul, opiul, morfina, nitritul de amil, stricnina, veninurile unor animale. Acestora li se adaugă unele substanţe active, în special otrăvuri, ale căror nume nu este specificat.

Alcaloizii utilizaţi în Aventuri, în general în scop criminal, deşi nu au originea specificată decât în mod voit vag, pot fi identificaţi, chiar dacă nu cu certitudine, printr-o analiză comparativă a toxicelor a căror existenţă era cunoscută la sfârşitul secolului al XIX-lea. Diverşi specialişti s-au implicat într-o astfel de analiză, concluziile lor fiind de cele mai multe ori divergente.

Curara, întrebuinţată ca otravă şi nu ca miorelaxant, apare în povestirea „Vampirul din Sussex" („The Sussex Vampire"), publicată în 1924. Jacky, fiul adolescent al domnului Ferguson, l-a rănit pe fratele său vitreg cu o mică săgeată înmuiată în curara. Pruncul a fost salvat de mama sa, de origine peruană, care a supt otrava din rana produsă de săgeată, ceea ce a dus la suspectarea ei că ar fi vampir. Femeia nu a fost afectată de otravă, deoarece curara este activă numai dacă pătrunde în sânge, dar este inactivă la ingerare (1), fapt fără îndoială cunoscut de către scriitor. Amănuntul care însă, în opinia unor autori precum Rodin şi Key, nu are un fundament ştiinţific – dar contribuie la dramatismul acţiunii – este paralizia prelungită a membrelor posterioare ale prepelicarului, fenomen care a persistat timp de patru luni după ce câinele a fost străpuns de o suliţă otrăvită cu curara, când de fapt animalul ar fi trebuit sau să moară, sau, eventual, să supravieţuiască şi să-şi revină complet. (2)

[1] Vom folosi prescutarea *Aventuri* pentru a ne referi la toate cele 4 romane şi 56 de povestiri care îl au ca protagonist pe Sherlock Holmes (în limba engleză este utilizat termenul „*The Canon*"). Titlurile scrise cu litere cursive sunt titluri de romane, iar cele car apar între ghilimele sunt titluri de povestiri.

Curara are o istorie străveche în America de Sud, fiind folosită de indienii din bazinul Amazonului şi al Orinocoului pentru otrăvirea săgeţilor de vânătoare. Marele fiziolog Claude Bernard (1813-1878) a demonstrat prin experienţe celebre (între anii 1850-1856) mecanismul de acţiune al curarei, care blochează transmisia neuromusculară, provocând paralizia animalului vânat. Moartea animalului se produce rapid datorită asfixiei, survenită în urma paraliziei muşchilor respiratori. (3) În condiţii experimentale, prin aplicarea respiraţiei artificiale, animalul poate fi salvat, revenindu-şi complet. Prin urmare, afirmaţiile lui Rodin şi Key se dovedesc a fi întemeiate.

În timpul lui Conan Doyle curara nu avea utilizare clinică. Introducerea curarizării în practica chirurgicală – ca adjuvant al anesteziei generale – datează din 1942, datorită lui H.R. Griffith şi G.E. Johnson. (4) Înainte de această perioadă, curara era doar o otravă exotică care adăuga un element de mister povestirilor scrise de Conan Doyle.

O altă substanţă, identificată de Holmes ca fiind o *otravă pentru săgeţi***,** apare în prima aventură sherlockiană, *Studiu în roşu.* Pentru a răzbuna moartea surorii sale, Jefferson Hope l-a otrăvit pe Drebber cu un alcaloid, o otravă pentru săgeţi utilizată de băştinaşii din America de Sud, care a avut efect imediat la ingerare. Alcaloidul respectiv nu putea fi curara, deoarece aceasta devine activă doar prin injectare. Originea otrăvii nu este clară, deşi s-a sugerat că ar putea fi vorba de eritrină. (5)

Eritrina este unul dintre alcaloizii plantelor din specia *Erythrina* din Mexic, America de Sud şi Africa. Alcaloidul are acţiune brutală, fiind activ după administrare parenterală, dar se poate absorbi şi din tubul digestiv dacă mucoasa are leziuni. (6) În mărturisirea criminalului din romanul amintit, efectul otrăvii asupra victimei este dramatic:

> 'Shall I ever forget the look which came over his face when the first warning pangs told him that the poison was in his system? […] It was but for a moment, for the action of the alkaloid is rapid. A spasm of pain contorted his [Drebber's] features; he threw his hands out in front of him, staggered, and then, with a hoarse cry, fell heavily upon the floor. […] He was dead!'[2] (Stud 88)

Încă din prima „aventură" povestită de Watson, Sherlock Holmes este prezentat ca având cunoştinţe vaste în domeniul otrăvurilor, fiind capabil să identifice substanţa după miros: "Having sniffed the dead man's lips, I detected a slightly sour smell, and I came to the conclusion that he had had poison forced upon him."[3] (Stud 91)

Comentariul lui Conan Doyle, prin vocea lui Stamford, asupra calităţilor lui Holmes de cercetător în domeniul otrăvurilor vine să nuanţeze portretul detectivului:

> 'Holmes is a little too scientific for my taste – it approaches to cold-bloodedness. I could imagine his giving a friend a little pinch of the latest vegetable alkaloid, not out of malevolence, you understand, but simply out of a spirit of inquiry in order to have an accurate idea of the effects. To do him justice, I think that he would take it himself with the same readiness. He appears to have a passion for definite and exact knowledge.'[4] (Stud 15)

Înclinaţia lui Sherlock Holmes pentru cercetarea ştiinţifică se confirmă în acelaşi roman, detectivul făcând un astfel de experiment cu alcaloidul care-l ucisese pe Drebber, dar nu pe un subiect uman, ci pe un câine aflat în suferinţă cronică. A dizolvat în puţină apă jumătate din pastila care conţinea otrava bănuită a fi fost arma crimei, a adăugat lapte şi i-a dat câinelui să bea amestecul astfel obţinut. Reacţia a fost imediată: "The unfortunate creature's tongue seemed hardly to have been moistened in it before it gave a convulsive shiver in every limb, and lay as rigid and lifeless as if it had been struck by lightning."[5] (Stud 52) Această descriere este mai compatibilă cu efectul stricninei

[2] „N-o să uit vreodată expresie feţei lui, când primele dureri l-au anunţat că otrava îşi făcea lucrarea. [...] N-a durat decât o clipă, căci acţiunea alcaloidului este rapidă. Un spasm de durere i-a strâmbat trăsăturile, şi-a aruncat mâinile înainte, s-a clătinat, şi apoi cu un ţipăt răguşit a căzut greoi pe podea. [...] Era mort! (Stu 161-2)

[3] „Mirosind buzele mortului, am detectat un uşor miros acru, şi am ajuns la concluzia că fusese forţat să ia otravă." (Stu 169)

[4] „Holmes este un pic prea ştiinţific pentru gustul meu – este aproape crud. Mi-l pot imagina dându-i unui prieten un grăunte din cel mai recent alcaloid vegetal, nu din răutate, să ne înţelegem, ci pur şi simplu din curiozitate, ca să-şi facă o idee precisă în privinţa efectelor acestuia. Ca să nu-l nedreptăţesc, cred că ar fi gata el însuşi să înghită aşa ceva. Pare a nutri o pasiune pentru cunoaşterea exactă şi clară." (Stu 12)

[5] „Limba nefericitei creaturi de abia l-a atins [lichidul conţinând otrava] că tot corpul a început să i se convulsioneze, şi a rămas la fel de rigid şi lipsit de viaţă ca şi cum ar fi fost lovit de trăsnet." (Stu 87)

decât cu cel al curarei, care este un relaxant muscular (1), însă rolul acestei otrăvi de natură incertă este acela de a prezenta una dintre trăsăturile specifice ale lui Sherlock Holmes, aceea de expert legist.

Un medicament utilizat pe vremea când scria Conan Doyle, care putea să devină otravă, este *stricnina*. În *Semnul celor patru*, Watson a recomandat-o ca remediu, în cantitate mare, fiind exasperat de valul de întrebări agasante ale ipohondrului Thaddeus Sholto, fratele victimei.

> He was clearly a confirmed hypochondriac, and I was dreamily conscious that he was pouring forth interminable trains of symptoms, and imploring information as to the composition and action of innumerable quack nostrums, some of which he bore about in a leather case in his pocket. […] I recommended strychnine in large doses as a sedative.[6] (Sign 115)

Stricnina este un alcaloid foarte toxic, izolat din seminţele de *Strychnos nux-vomica* de J. Pellentier şi J.B. Caventou în 1818. Produce creşterea reflectivităţii medulare şi a tonusului muşchilor striaţi. Dozele mari duc la intoxicaţii cu contracţii musculare, convulsii tetaniforme, în accese şi moartea prin tetanizarea muşchilor respiratori, cu asfixie. (7, 8) Având astfel de acţiuni, stricnina nu putea fi utilizată ca remediu sedativ. În timpul studiilor şi practicii medicale ale lui Conan Doyle (şi încă o perioadă de timp) stricnina era utilizată având mai multe indicaţii, printre care cea de stimulent al sistemului nervos central, dar mai târziu a fost retrasă ca medicament din cauza toxicităţii ridicate.

Episodul din romanul menţionat ar putea pune la îndoială cunoştinţele de specialitate ale doctorului Watson, însă consituie de fapt o eroare „umană", produsă nu din neştiinţă, ci din cauza iritării pe care i-a produs-o bolnavul „închipuit". Regretul său de mai târziu este o dovadă în acest sens, Watson nădăjduind că recomandările sale nu au fost puse în practică: „I trust that he may not remember any of the answers which I gave him that night."[7] (Sign 115)

În acelaşi roman, Bartholomew Sholto a fost otrăvit cu un spin înmuiat într-o substanţă identificată de Holmes ca având efecte similare stricninei. Efectele şi utilizarea stricninei ca otravă erau bine cunoscute în 1890, anul publicării acestei aventuri (9). Patru prostitiuate au fost otrăvite cu stricnină în 1892, când Conan Doyle locuia în Londra. (2)

Un alt tip de otravă, de data aceasta *veninul unui şarpe*, apare în „Aventura bandei pătate" („The Speckled Band"). Arma crimei este un şarpe pe care Holmes îl identifică drept o „viperă de mlaştină", „cel mai mortal şarpe din India" [8] (Band 62). Şarpele l-a atacat pe doctorul Roylott, cel care întenţiona să-l folosească în scopuri criminale, prilej pentru autor de a evoca rolul moralizator al episodului auto-otrăvirii accidentale. Holmes concluzionează: "He has died within ten seconds of being bitten. Violence does, in truth, recoil upon the violent, and the schemer falls into the pit which he digs for another."[9] (Spec 576-577) Diverşi critici au încercat să găsească corespondentul în natură al acestui şarpe fictiv, însă rezultatul cercetării lor nu a fost unul cert.

Textul lui Conan Doyle, respectiv remarca lui Holmes, conţine unele inadvertenţe. Astfel, muşcătura de şarpe nu produce un efect instantaneu (10), iar moartea survine doar în aproximativ 20% din cazuri, după muşcătura celei mai periculoase dintre vipere, *Echis carinatus*, un şarpe mic de 60 cm, care trăieşte în zonele uscate afro-asiatice. Spre deosebire de vipere, categorie de care aparţine şarpele din povestirea amintită, mortalitatea survine cu o incidenţă foarte ridicată, de până la 100%, după muşcătura unei elapide, *Dendroaspis polylepis* („mamba noir"/„black mamba") din Africa. (11) Prin urmare, se poate presupune că în această scriere apare o eroare intenţionată, pentru a obţine efectul dramatic scontat.

O altă otravă provenind dintr-o sursă biologică este generată, în „Misterul coamei de leu" („The Lion's Mane"), de o *meduză* uriaşă care are aspectul unei coame de leu încâlcite.[10] Fitzroy

---

[6] „Era clar un ipohondru şi auzeam ca prin vis interminabilele serii de simptome pe care le scotea din el, cerându-mi informaţii în privinţa compoziţiei şi acţiunii a nenumărate leacuri şarlatăneşti, dintre care purta unele în buzunar. [...] Holmes declară că m-a auzit [...] recomandându-i stricnină în doze mari pe post de calmant." (Semn 45)

[7] „Sper să nu-şi amintească nici unul din răspunsurile pe care i le-am dat în acea noapte." (Semn 45)

[8] "a swamp adder [...]; the deadliest snake in India" (Spec 576)

[9] „A murit la zece secunde după ce a fost muşcat. Este adevărat că violenţa se întoarce împotriva celui violent, şi că cel ce sapă groapa altuia cade el însuşi în ea." (Band 62)

[10] „The strange object [...] did indeed look like a tangled mass torn from the mane of a lion" (Lion 1371)

McPherson, un tânăt profesor de ştiinţele naturii, a avut o moarte rapidă, dureroasă şi în acelaşi timp misterioasă, în timp ce înota în ocean:

> He was obviously dying. Those glazed sunken eyes and dreadful livid cheeks could mean nothing else. […] he uttered two or three words with an eager air of warning. […] the last of them […] were 'the lion's mane.' […] His back was covered with dark red lines as though he had been terribly flogged by a thin wire scourge. […] His drawn and distorted face told how terrible that agony had been.[11] (Lion 1361)

Holmes identifică aceeaşi otravă ca fiind cauza morţii ulterioare a câinelui lui McPherson, în acelaşi loc: „The body was stiff and rigid, the eyes projecting, and the limbs contorted. There was agony in every line of it."[12] (Lion 1368) Detectivul reuşeşte să dezlege misterul celor două decese, identificând agresorul ca fiind *Cyanea capillata*, o specie de meduze care trăieşte în apele reci ale emisferei nordice şi poate atinge un diametru de până la doi metri (12).

O inadvertenţă în această povestire constă în faptul că înţepăturile speciei de meduze amintite nu provoacă, în mod normal, decesul, ci doar urticarie şi mâncărime, însoţite de o uşoară senzaţie de arsură (12). În schimb, „caravela (corabia/fregata) portugheză" (*Physalia physalis*, cu denumirea englezească *(Portuguese) Man-Of-War*), care aparţine de fapt speciei sifonoforelor – poate cauza şoc anafilactic la contact, datorită, probabil, unei neurotoxine, dar numai în cazul sensibilizării prealabile printr-o înţepătură anterioară. Decesul provocat de această creatură marină are, la rîndul său, caracter excepţional. (13) Există şi specii de meduze a căror înţepătură poate cauza moartea, dar acestea trăiesc în special în apele Australiene. (14) Din nou, lipsa de acurateţe ştiinţifică are drept scop amplificarea efectului dramatic produs de descrierea contactului victimelor cu veninoasa vietate marină.

Mult mai controversată decât identitatea „coamei de leu" sau a viperei de mlaştină este aceea a rădăcinei plantei „*copita dracului*" (*Radix pedis diaboli*), folosită de Mortimer Tregennis pentru a-şi ucide sora şi apoi, drept răzbunare, asupra criminalului de către doctorul Leon Sterndale, explorator şi vânător de lei, care a decis să facă el însuşi dreptate. Este cea mai ingenioasă utilizare a otrăvurilor în *Aventuri*. Efectele halucinatorii şi toxice, chiar letate ale rădăcinii plantei de origine africană descrise în această povestire par a nu avea corespondent în literatura din domeniul toxicologiei (5):

> Among other things I exhibited this powder, and I told him of its strange properties, how it stimulates those brain centres which control the emotion of fear and how either madness or death is the fate of the unhappy native who is subjected to the ordeal by the priest of his tribe.[13] (Devi 1216)

Billings este de părere că, referindu-se la otrăvuri fictive în povestirile sale şi recurgând la înlocuirea unui tip de alcaloid cu altul, scriitorul ar fi dorit să evite furnizarea de informaţii precise unor posibili utilizatori de otrăvuri. (15)

Rădăcina plantei este descrisă ca ca având „formă de picior, jumătate omenesc, jumătate de ţap"[14], de unde şi numele ei sugestiv (Cop 174). Dacă este arsă, planta produce un fum toxic, care provoacă demenţă şi îl ucide pe cel ce îl inhalează. În lucrările consultate de noi, nu există un consens în ce priveşte identitatea acestei plante. Una dintre ipotezele avansate este aceea a unei plante asiatice, *rauwolfia*, care în doze mari, poate provoca coşmaruri. (2) A existat supoziţia că „*Radix pedis diaboli*" ar conţine substanţe psihotoxice, printre care mescalina, un alcaloid ce se găseşte în cactusul peyotl (*Anhalonium Lewinii*), folosit din timpuri străvechi ca halucinogen în Mexic şi în partea de sud-vest a Statelor Unite. (16)

Potrivit altor opinii, ar fi vorba despre *boabele de Calabar* sau de „ordalie" (Calabar beans, chop nut, nuca de Etu Èsere), care sunt seminţele coapte şi uscate ale unei liane, *Physostigma*

[11] „Era clar că murea. Ochii sticloşi, scufundaţi în orbite, şi obrajii albi ca varul nu puteau însemna altceva. [...] rosti câteva cuvinte încercând cu disperare să ne spună ceva. [...] singurele şoapte pe care le-am putut culege de pe buzele lui au fost: „Coama leului". [...] Întreg spatele îi era brăzdat de dungi roşii ca şi cum fusese biciuit.[...] Faţa sa desfigurată stătea mărturie de cât de cumplită fusese suferinţa sa." (Leu 375)

[12] „Corpul era ţeapăn, ochii ieşiţi din orbite, iar membrele contorsionate. Se putea citi agonia pe fiecare trăsătură." (Leu 384)

[13] „Printre altele i-am arătat şi pudra asta explicându-i despre ciudatele ei proprietăţi, cum stimulează centrii nervoşi şi care controlează emoţia şi frica şi cum soarta nefericitului care este condamnat la această tortură de către preotul tribului nu poate fi decât nebunia sau moartea." (Cop 174)

[14] "The root is shaped like a foot, half human, half goat-like." (Devi 1216)

venenosum, având originea geografică în zona golfului Guineei, spre Calabar. Boabele au fost utilizate de triburile din Africa de Vest drept otravă de ordalie. (7) Această ipoteză pare a fi cea mai plauzibilă, cu atât mai mult cu cât, în povestirea amintită, atât regiunea în care se găseşte „copita dracului", cât şi modul de utilizare a rădăcinii plantei, corespund celor prezentate mai sus referitor la boabele de Calabar: „It is uses as an ordeal poison by the medicine-men in certain districts of west Africa and is kept as a secret among them."[15] (Devi 1216)

În regiunea Calabar, planta era considerată sacră şi era folosită doar în ritualuri în care osândiţii, în general acuzaţi de vrăjitorie, erau forţaţi să mestece boabe de Calabar, fiind iertaţi dacă eliminau otrava prin vărsătură. Dar majoritatea erau ucişi de otravă în timp scurt, de până la o jumătate de oră. Simptomele intoxicării erau sete intensă, secreţie salivară intensificată, umplerea cu fluid a stomacului şi căilor respiratorii, victima murind prin asfixiere. (3, 10)

Aspectul acestei liane corespunde descrierii plantei imaginate de Conan Doyle în povestirea menţionată. Scriitorul ar fi putut să afle despre planta respectivă în 1882, cînd a vizitat Vechiul Calabar, situat la golful Biafra (în timpul călătoriei sale, ca medic de bord, spre coasta de vest a Africii), precum şi din studiile făcute anterior, în 1855, de către Robert Christison, profesor la Universitatea din Edinburgh. În urma unei autoexperienţe (metodă de cercetare întâlnită frecvent în rândul toxicologilor din acea perioadă), Christison a descris simptomele produse prin ingerarea unor boabe de Calabar. Elevul său, Thomas Fraser, a constatat, în 1863, în urma unor experimente pe animale, acţiunea miotică a unui extract obţinut din aceste boabe. (17)

Aspectul cel mai interesant, generator de suspans, este episodul în care Holmes dă foc „copitei dracului" pentru a se convinge de natura acţiunilor plantei. Efectul produs asupra sa şi a lui Watson este unul dramatic, aproape fatal:

> […] I was conscious of a thick, musky odour, subtle and nauseous. At the very first whiff of it my brain and my imagination were beyond all control. […] Vague shapes swirled and swam amid the dark cloud-bank, each a menace and a warning of something coming, the advent of some unspeakable dweller upon the threshold, whose very shadow would blast my soul. A freezing horror took possession of me. I felt that my hair was rising, that my eyes were protruding, that my mouth was opened, and my tongue like leather. […] I tried to scream and was vaguely aware of some hoarse croak which was my own voice, but distant and detached from myself."[16] (Devi 1211)

Efectele psihice şi somatice produse prin inhalarea fumului rezultat prin arderea „copitei dracului" sunt în mare măsură comparabile cu cele provocate de substanţe denumite în termeni actuali „psihedelice", ca dietilamida acidului D-lisergic (LSD), care a fost descoperită o jumătate de secol mai târziu,**Error! Bookmark not defined.** sau a cactusului peyotl, folosit de amerindieni în scopuri religioase. (7) În povestirea „Copita dracului", contorsionările care dau un aspect grotesc victimelor ucise prin otrăvire sunt menite să contribuie la dramatismul acţiunii, neavând neapărat un fundament ştiinţific.

În mai multe aventuri holmesiene apar *modificări ale expresiei faciale* în cazul unor victime, cauzele fiind diferite. Astfel, victimele otrăvite cu „copita dracului" aveau faţa „schimonosită de teroare [...] de parcă ar fi murit în culmea fricii"[17] (Cop 165). În cazul lui Charles Baskerville, căruia i-a cedat inima bolnavă în timp ce fugea, îngrozit, de fiorosul câine legendar, teribila grimasă întipărită pe faţa victimei trebuie să fi fost generată de frică deoarece, deşi „simptomul a fost adesea remarcat în cazurile de dispnee şi de moarte provocată de uzura inimii"[18] (Bask 333), în opinia avizată a lui Holmes, „oamenii care mor de o boală de inimă sau dintr-o cauză naturală neaşteptată nu au

[15] „ Este folosită ca o otravă chinuitoare de către vracii din anumite părţi din Africa de Vest şi ei păstrează secretul." (Cop 174)
[16] „[...] mi-am dat seama că în cameră era un miros greu, subtil şi greţos, de mosc. De la prima inhalare, creierul şi imaginaţia mea au scăpat de sub control. [...] Contururi vagi pluteau, se încolăceau în valul negru, fiecare părea o ameninţare şi un avertisment despre ce va veni, mesagerul unui iminent pericol de neexplicat, al unei terori care-mi va zdrobi sufletul. M-a paralizat, m-a îngheţat o groază cumplită. Simţeam că mi se face părul măciucă, ochii imi ieşeau din orbite, gura mi s-a deschis, iar limba îmi atârna ca o bucată de piele. [...] Am încercat să ţip şi-mi dădeam seama vag că din gură îmi ieşea un horcăit în loc de voce, îl auzeam ca din depărtare, ca şi cum mi-aş fi părăsit corpul." (Cop 168)
[17] "[…] twisted into the same distortion of terror [...] as though he had died in a very paroxysm of fear." (Devi 1209)
[18] "[…] an almost incredible facial distortion. […] that is a symptom which is not unusual in cases of dyspnoea and death from cardiac exhaustion." (Houn 188)

niciodată trăsăturile agitate."[19] (Stu 168-169) În *Semnul celor patru*, Bartholomew Sholto avea un „zâmbet înfricoşător şi enigmatic pe faţă"[20] după ce a fost otrăvit cu o substanţă asemănătoare stricninei. Watson adaugă: „ It seemed to me that not only his features, but all his limbs, were twisted and turned in the most fantastic fashion."[21] (Stud 119-120) În acest sens, cea mai detaliată descriere este cea a cadavrului lui Enoch J. Drebber din *Studiu în roşu*. Cazul investigat de Holmes este un prilej pentru Watson de a-şi etala cunoştinţele medicale. Partenerul detectivului face o descriere clinică exemplară a victimei:

> [The body] […] was that of a man about forty-three of forty-four years of age, middle-sized, broad-shouldered, with crisp curling black hair, and a short, stubby beard. […] His hands were clenched and his arms thrown abroad, while his lower limbs were interlocked, as though his death struggle had been a grievous one. On his rigid face there stood an expression of horror, and, as it seemed to me, of hatred, such as I have never seen upon human features. This malignant and terrible contortion, combined with the low forehead, blunt nose, and prognathous jaw, gave the dead man a singularly simous and apelike appearance, which was increased by his writhing, unnatural posture.[22] (Stud 28-29)

Această descriere, de o mare forţă evocatoare, contribuie nu doar la crearea atmosferei de mister şi groază specifice romanului poliţist, ci şi la conturarea personajului negativ şi a atitudinii cititorului faţă de acesta, ulterior descoperindu-se că Drebber a fost cel care l-a ucis pe John Ferrier şi i-a răpit fiica. Prezentarea făcută de Watson corespunde simptomatologiei clasice a spasmului facial (*risus sardonicus*), caracteristic otrăvirii cu un alcaloid sau tetanosului. Holmes recunoaşte simptomul şi identifică imediat cauza decesului ca fiind otrăvirea. Amănunte aflăm spre finalul povestirii, când Holmes îi explică lui Watson cum a raţionat în dezlegarea misterului, identificând otrava după mirosul acru pe care l-a detectat la nivelul buzelor victimei. Aflăm şi că acest mod de investigare era des utilizat în criminalistică în acea periodă, Holmes fiind, asemeni unui toxicolog, la curent cu cazuri celebre similare din alte colţuri ale lumii: „Do not imagine that it was a very unheard-of idea. The forcible administration of poison is by no means a new thing in criminal annals. The cases of Dolsky in Odessa, and of Leturier in Montpellier, will occur at once to any toxicologist."[23] (Stud 91)

Deşi Holmes nu precizează nicăieri ce alcaloid a folosit Jefferson Hope pentru a-şi otrăvi victima, există mai multe indicii care conduc la concluzia că este vorba despre *stricnină*. Hope furase, din laboratorul unde a lucrat în America, nişte otravă pentru săgeţi folosită în America de Sud. Nu putea fi curara, deoarece, aşa cum am menţionat anterior, aceasta este otrăvitoare doar prin injectare, nu şi dacă e ingerată. În plus, curara paralizează muşchii, blocând impulsurile nervoase motorii transmise de creier (1, 18), fără a produce contorsionările groteşti manifestate în cazul lui Drebber. O altă dovadă este, în romanul *Studiu în roşu*, experimentul pe care Holmes îl face pe câinele bolnav căruia îi dă să bea lapte în care dizolvase jumătate dintr-o pastilă suspectată a fi arma crimei. Efectul a fost imediat, nefericitul patruped murind în convulsii. Stricnina este un alcaloid cu acţiune rapidă, care, în doze mari, poate ucide pe loc un animal de dimensiuni reduse (5), aşa cum s-a întâmplat în experimentul lui Holmes, care i-a confirmat ipoteza otrăvirii.

Există mai multe motive pentru care Holmes a putut identifica de la început cauza morţii lui Drebber ca fiind otrăvirea cu un alcaloid şi nu tetanosul, amândouă având ca simptom spasmul facial. În primul rând, în cazul tetanosului, simptomele se manifestă în timp, de-a lungul mai multor zile,

---

[19] "Men who die from heart disease, or any sudden natural cause, never by any chance exhibit agitation upon their features." (Stud 91)

[20] „that ghastly, inscrutable smile on his face" (Sign 119)

[21] „Mi s-a părut că nu numai trăsăturile sale, ci toate membrele i se convulsionaseră şi se răsuciseră într-un chip absolut bizar." (Semn 54)

[22] „[Corpul] îi aparţinea unui bărbat de aproximativ patruzeci şi trei sau patruzeci şi patru de ani, de înălţime mijlocie, lat în umeri, cu păr negru cârlionţat şi o barbă scurtă şi ţepoasă. [...] Avea mâinile încleştate şi braţele în lături, iar picioarele îi erau împletite, ca şi cum lupta dinaintea morţii fusese îndârjită. Pe faţa lui rigidă rămăsese o expresie de oroare şi, precum mi s-a părut, de ură, aşa cum n-am mai văzut vreodată pe trăsăturile cuiva. Această strâmbătură rea şi înfricoşătoare împreună cu fruntea joasă, nasul teşit şi mandibula prognatică îi dădeau mortului o înfăţişare neobişnuită, ca de maimuţă, amplificată de poziţia lui chircită şi nefirească." (Stu 38-40)

[23] „Să nu-ţi imaginezi că este o idee într-atât de neobişnuită. Administrarea forţată a otrăvii nu este un lucru nou în istoria crimei. Cazurile lui Dolsky din Odessa şi al lui Leturier din Montpellier se vor ivi imediat în mintea oricărui toxicolog." (Stu 167)

opistotonusul[24] apărând, în general, la câteva zile de la instalarea bolii. (18) Pe de altă parte, efectele stricninei pot fi imediate, moartea putând surveni cu repeziciune. (1) Un alt element semnificativ a fost faptul că Holmes a simţit, apropiindu-se de buzele victimei, mirosul caracteristic pudrei obţinută din seminţe de *Strychnos nux-vomica*[25]. Cantităţi mari de seminţe de Nux Vomica erau importate în Statele Unite în acea perioadă (de unde a procurat Hope seminţele ucigaşe), în special pentru a fi folosite, în soluţie, la prepararea unui tonic ce stimula digestia. În Marea Britanie seminţele erau măcinate pentru a obţine o pudră care se folosea împotriva dăunătorilor. Acest preparat (conţinând 23% otravă, făină, zahăr şi albastru de Berlin) se găsea pe piaţă, ceea ce favorizat utilizarea sa şi în scop criminal. Au existat şi decese accidentale, nu puţine la număr, din cauza consumului necorespunzător al diverselor tonice comercializate în acea perioadă şi care conţineau stricnină. (3)

Holmes era, fără îndoială, familiarizat cu această otravă, descoperită în 1817 şi devenită foarte populară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind utilizată chiar de unii medici. Au existat, în acea perioadă, cel puţin două cazuri celebre de medici care au fost condamnaţi la moarte pentru otrăvire cu stricnină, cunoscute cu siguranţă atât de Conan Doyle cât şi de faimosul său personaj. Doctorul Neil Cream a fost condamnat pe viaţă în Statele Unite în acelaşi an (1881) în care Drebber a căzut victimă stricninei. Însă a fost eliberat zece ani mai târziu şi a continuat să comită crime în serie, de data aceasta în Londra, fiind arestat şi condamnat din nou în 1892. Un alt caz celebru este cel al doctorului William Palmer, care a devenit medic la Spitalul St. Bartholomew, unde Holmes a efectuat studii sporadice în 1881. Şi-a otrăvit soacra pentru a pune mâna pe averea ei, apoi soţia, fratele şi un prieten, asasinul fiind executat în 1856. (9, 10)

În „Aventura bandei cu pete", criminalul se dovedeşte a fi doctorul Roylott, iar Holmes remarcă faptul că un medic care îşi foloseşte calităţile drept arme împotriva semenilor săi poate deveni un criminal dintre cei mai periculoşi şi face referire la două cazuri celebre de medici criminali: „When a doctor does go wrong he is the first of criminals. He has nerve and he has knowledge. Palmer and Pritchard were among the heads of their profession."[26] (Spec 574) Acesta este un exemplu de împletire a realităţii cu ficţiunea, procedeu literar care îi poate înlesni cititorului înţelegerea realităţilor istorice ale vremii şi îl poate ghida, dacă i-a fost stârnită curiozitatea, înspre o investigaţie individuală, pornind de la un element veridic din povestirea pe care o citeşte.

În următorul roman, *Semnul celor patru*, otrava folosită pentru a-l anihila pe Bartholomew Sholto este tot un alcaloid, victima prezentând, ca şi în *Studiu în roşu*, acel *risus sardonicus* specific. Nici de data aceasta otrava nu este numită de Holmes sau de prietenul său, deşi Watson o descrie ca fiind similară stricninei. Holmes acţionează ca un adevărat criminolog având cunoştinţe solide de toxicologie şi examinează cadavrul asemeni unui medic legist. În demonstraţia pe care o face Holmes, confirmarea lui Watson are mai degrabă scop narativ decât practic, detectivul identificând din prima clipă cauza decesului:

> '[…] just put your hand here on this poor fellow's arm, and here on his leg. What do you feel?'
> 'The muscles are as hard as a board,' I answered.
> 'Quite so. They are in a state of extreme contraction, far exceeding the usual *rigor mortis*. Coupled with this distortion on the face, this Hippocratic smile, or *risus sardonicus*, as the old writers called it, what conclusion would it suggest to your mind?'
> 'Death from some powerful vegetable alkaloid,' I answered; 'some strychnine-like substance that which would produce tetanus.'[27] (Sign 123)

[24] Spasm muscular care produce rigiditatea cefei şi a spatelui şi arcuirea trunchiului cu convexitatea anterioară. (18)**Error! Bookmark not defined.**

[25] *Strychnos nux-vomica*, sau arborele des stricnină, este un arbore tropical care creşte spontan în India şi sud-estul Asiei, ai cărui seminţe conţin doi alcaloizi foarte toxici, stricnina şi brucina. Coaja arborelui conţine brucină şi alţi alcaloizi. (19)

[26] „Atunci când un doctor o ia pe căi greşite este cel mai bun criminal. Are curaj şi cunoştinţe." (Band 58)

[27] - [...] pune-ţi mâna numai pe braţul acestui biet individ, şi aici pe piciorul lui. Ce simţi?
- Muşchii sunt tot atât de tari ca o scândură, i-am răspuns.
- Exact. Sunt extrem de contractaţi, mult mai mult decât în obişnuita rigiditate cadaverică. Dacă iei în considerare aceasta, împreună cu această strâmbătură a feţei, acest zâmbet hippocratic sau ‚risus sardonicus', după cum îl numesc cei vechi, la ce concluzie ajungi?
- Moarte prin otrăvire cu un puternic alcaloid vegetal, i-am răspuns, cu o substanţă asemănătoare stricninei, care provoacă tetanos." (Semn 62-63)

Acest dialog între Holmes şi Watson poate fi interpretat şi ca un alt episod în care ni se relevă superioritatea cunoştinţelor şi abilităţilor specialistului în comparaţie cu cele ale medicului generalist.

Căutând calea prin care otrava a pătruns în corp, Holmes a descoperit un spin în scalpul victimei, care fusese înmuiat în otravă şi suflat de la distanţă printr-un tub. Criminalul s-a dovedit a fi Tonga, un băştinaş din Insulele Andaman, angajat de Jonathan Small, care dorea să pună mâna pe comoara moştenită de Sholto. Săgeţile şi spinii otrăviţi sunt arme seculare ale populaţiilor aborigene, menţionate de numeroase ori în literatura occidentală, încă din antichitate, dar şi de exploratori europeni care au descris atât otrăvurile întâlnite, cât şi legendele create în jurul acestora. Sunt folosite şi astăzi în anumite regiuni din Africa şi America de Sud, iar acţiunea lor este sau foarte rapidă, fiind imposibil de contracarat, sau mai lentă, făcând posibilă salvarea victimei. Indiferent de proveniența lor, aceste otrăvuri vegetale conţin alcaloizi care atacă sistemul nervos al mamiferelor. (5)

Otrava care l-a ucis pe Sholto putea fi stricnina, deoarece aceasta provine dintr-un arbore care creşte în India şi în insulele din sud-estul Asiei. Însă chiar şi în doze mari, stricnina nu acţionează imediat, ci este necesar un timp, variabil, pentru ca otrava să-şi facă efectul. (1) Pentru că Sholto a murit în câteva minute, este mai probabil, în opinia unor critici, să fie vorba despre un alt alcaloid, cum ar fi curara, o otravă folosită pentru săgeţi în America de Sud. (20) Deşi efectul curarei este mai rapid, este puţin probabil ca Tonga să fi putut avea acces la această otravă provenind din jungla amazoniană. (5) Alte toxice luate în considerare în cazul Sholto au fost strofantina, un medicament asemănător digitalicelor, sau picrotoxina, un puternic stimulent al sistemului nervos central.

Plantele din genul *Strophanthus* au fost descoperite în Java în 1795, ceea ce face posibilă, din punct de vedere geografic, conexiunea cu insulele Andaman. Unele specii de Strophantus cresc în India, iar majoritatea se întâlnesc în regiunile tropicale din Africa. Otrava obţinută din această plantă agăţătoare de către băştinaşi era folosită la vânătoare, vârful săgeţilor fiind uns cu o pastă obţinută prin zdrobirea seminţelor plantei. (3) Principiul activ al plantei, strofantina, în doze foarte mici, este un cardiotonic cu acţiune rapidă, care trebuie administrat cu mare atenţie, doar intravenos şi diluat, fiind extrem de puternic. (7) Din cauza efectelor adverse, a fost retrasă din circuitul terapeutic în secolul trecut.

Tot în Java creşte arborele *Antiaris toxicaria* (arborele Upas în limba javaneză, însemnând otravă), care secretă o răşină foarte toxică, folosită timp de secole de locuitorii insulei ca otravă pentru săgeţi. Acest arbore se găseşte şi în alte regiuni, precum India sau Sri Lanka. Otrava obţinută din răşina sa este toxică doar dacă ajunge în sânge, nu și dacă e ingerată. La începutul secolului XX a fost izolat principalul element component al răşinei de Upas, numit antiarin. S-a demonstrat chiar că această otravă, în cantitate foarte mică, poate fi mai benefică decât digitalicele (glicozide cardiotonice), dar nu a fost aplicată terapeutic. Jones are convingerea că otrava care l-a ucis pe Bartholomew Sholto era acest antiarin. (5)

O altă substanţă a cărei ardere a fost folosită în scop criminal în *Aventuri* este *cărbunele*. Domnul Melas, interpretul grec, a fost expus *monoxidului de carbon* rezultat în urma combustiei mangalului, dar a fost salvat de Sherlock Holmes, care a ajuns şi de data aceasta la timp pentru a preveni o crimă. Descrierea care urmează nu corespunde însă realităţii. Când Holmes a deschis uşa, pe cei patru investigatori i-a izbit „o duhore toxică oribilă" care le-a tăiat răsuflarea şi i-a făcut să tuşească.[28] (Trad 482) În realitate, monoxidul de carbon este un gaz incolor, inodor şi noniritant. Din nou, inacurateţea prezentării efectelor unui toxic nu poate fi pusă pe seama ignoranţei scriitorului, ci are ca scop amplificarea efectului dramatic.

În aceeaşi povestire, o altă victimă a otrăvirii cu monoxid de carbon nu a supravieţuit, din cauza stării avansate de emaciere prin înfometare în care l-au adus răpitorii săi. Anemia astfel instalată creşte riscul otrăvirii cu monoxid de carbon. Acest gaz se combină cu hemoglobina din sânge, îngreunând transportul oxigenului. Astfel, reducerea cantităţii de oxihemoglobină duce la deces. (1) Este puţin probabil ca Doyle să fi cunoscut acest efect al cărbunelui aprins deoarece, deşi „vaporii de cărbune" erau o cauză a decesului cunoscută la vremea publicării acestei povestiri (anul 1893), efectul lor asupra hemoglobinei nu era cunoscut. (2)

[28] "From the open door there reeked a horrible poisonous exhaltation which set us gasping and coughing." (Gree 798)

O altă metodă de otrăvire cu monoxid de carbon este întâlnită în „Povestea bătrânului fabricant de vopsea" („The Retired Colourman", 1927), unde bătrânul Amberley foloseşte cărbunele pentru gaz (utilizat pentru încălzire şi iluminat înaintea metanului), pentru a-şi ucide soţia şi pe amantul său. Holmes identifică metoda utilizată de criminal şi o prezintă inspectorului de poliţie şi lui Watson astfel:

> You see the gas-pipe along the skirting here. [...] The end is wide open. At any moment buy turning the outside tap the room could be flooded with gas. With door and shutter closed and the tap full on I would not give two minutes of conscious sensation to anyone shut up in that little chamber.[29] (Reti 1406)

În realitate, atunci când utilizarea sa domestică era denaturată, acest gaz a fost folosit, la vremea aceea, mai mult pentru sinucidere decât în scop criminal. (21)

Două *otrăvuri a căror natură nu este specificată* sunt folosite în *Aventuri* în tentative de sinucidere. În „Ochelarii de aur" („The Golden Pince-Nez", 1904), Anna Coram, care comisese o crimă în mod accidental, se otrăveşte după ce fapta sa a fost descoperită. Când Holmes îi smulge din mână flaconul care părea să conţină otravă, Anna a replicat: „Too late! I took the poison before I left my hiding-place. My head swims! I am going!"[30] (Gold 1026) Otrava nu putea fi cianura (cunoscută ca o otravă puternică încă din epoca victoriană (9)), deoarece aceasta are un efect mult mai rapid. Nu putea fi nici un deprimant al sistemului nervos central, care nu i-ar fi permis să vorbească până în ultimele clipe de viaţă.

În „Povestea bătrânului fabricant de vopsea", Amberley a încercat să se sinucidă, după ce crima sa a fost dezvăluită, cu o otravă (sub formă de pastilă) care putea fi cianură, însă a fost împiedicat de vigilentul Holmes. Detectivul a reuşit să prevină o altă tentativă de sinucidere, de data aceasta prin puterea sa de persuasiune: în „Aventura chiriaşei cu văl" („The Veiled Lodger", 1927), unde doamna Eugenia Rodner intenţionase să folosească acidul prusic (cianhidric) în acest scop, o otravă ce acţionează aproape instantaneu, cu pierderea cunoştinţei şi respiraţie spastică. (10)

În concluzie, Arthur Conan Doyle avea cunoştinţe destul de temeinice în domeniul otrăvurilor, intensificate de o imaginaţie bogată. Erorile toxicologice care apar în *Aventuri* se datorează în mare parte creativităţii scriitorului, faptului că un medic generalist nu avea, în general, cunoştinţe detaliate despre otrăvuri, dar şi cunoştinţelor vremii, care nu erau încă avansate. Poate că dacă Doyle ar fi numit cu precizie otrăvurile responsabile pentru câteva dintre crimele investigate de Sherlock Holmes, curiozitatea cititorului nu ar fi fost stârnită în aceeaşi măsură.

Dorind să afle răspunsul la întrebarea legată de originea misterioaselor toxice, cititorul tenace poate porni pe urmele armei crimei asemenea eroului mult admirat al *Aventurilor*. În aceste scrieri, el poate afla numeroase informaţii despre droguri, otrăvuri, dar şi medicamente utilizate în diferite părţi ale lumii, din timpuri străvechi şi până în prezent.

BIBLIOGRAPHY

1. Dermengiu D, Gorun G. Toxicologie medico-legală. Bucureşti: Viaţa Medicală Românească, 2006.
2. Rodin AE, Key JD. Medical Casebook of Doctor Arthur Conan Doyle: From Practitioner to Sherlock Holmes and Beyond. Malabar, Florida: Robert E. Krieger Publishing Company, 1984.
3. Bevan-Jones R. Poisonous Plants: A Cultural and Social History. Oxford: Windgather Press, 2009.

[29] „Vedeţi conducta de gaz ce urmează linia plintei de pe hol? [...] Gura aceasta este deschisă. În orice moment, deschizând robinetul de pe hol, camera putea fi inundată cu gaz. Cu uşa închisă şi cu robinetul deschis, nu cred ca ar putea rămâne cineva conştient mai mult de două minute în cămăruţa aceasta." (Fab 442)

[30] „Prea târziu! Am înghiţit otrava înainte de a ieşi din ascunzătoare. Îmi vâjâie capul! Mă duc!" (Oche 238)

4. Griffith HR, Johnson GE. The use of curare in general anesthesia. Anesthesiology 1942;3:418-20.
5. Jones KI. The Sherlock Holmes Pharmacopoeia: Being an Examination into the Uses and Effects of Drugs and Poisons in the Sherlock Holmes Stories. Oakmagic Books, Weston-super-Mare, England, 2002.
6. Grigorescu Em, Ciulei I, Stănescu U. Index fitoterapeutic. Bucureşti: Ed. Medicală, 1986.
7. Brunton LL, Lazo JS, Parker KL (eds) Goodman and Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics. 11th ed. New York: McGraw-Hill, 2006.
8. Stroescu V. Bazele farmacologice ale practicii medicale. Ed. a 5-a. Bucureşti: Editura Medicala, 1997.
9. Thompson CJS. Poisons and Poisoners. New York: Barnes & Noble Books, 1993.
10. Levy J. Poison: A Social History. Brimscombe Port, Stroud: The History Press, 2011.
11. Molenaar GL. Les serpents venineux des animaux passionants et dangereux. Organograma 1983; 4:23-27.
12. Encyclopedia of Life. Cyanea capillata. Lion's Mane Jellyfish. Available at http://eol.org/pages/1005690/details. Retrieved on 5 May 2017.
13. http://www.nationalgeographic.com/animals/invertebrates/p/portuguese-man-of-war/ Retrieved on 5 May 2017.
14. Fenner PJ, Williamson JA. Worldwide deaths and severe envenomation from jelly fish stings. Med J Aust. 1996 Dec 2-16;165(11-12):658-61.
15. Billings H. The Materia Medica of Sherlock Holmes. Baker Street Journal 2006; 56(3):37-46.
16. Rudgley R. The Encyclopaedia of Psychoactive Substances. New York: St. Martin's Press, 1999.
17. Goodman LS, Gilman A. Bazele farmacologice ale terapeuticii. Ed. a II-a. Traducere din limba engleză de T. Spandonide. Bucureşti: Editura Medicală, 1960.
18. Dox IG, Melloni BJ, Eisner GM. HarperCollins. Dicţionar medical ilustrat. Bucureşti: Ed. Ştiinţelor Medicale, f.a.
19. Penso G, Proserpio G. Index plantarum medicinalium totius mundi eorumque synonymorum. Ed. 2, Milano: OEMF, 1997.
20. Campbell M. Sherlock Holmes and Dr Watson: A Medical Digression. New York: Magico Magazine, 1983.
21. Timbrell J. Introduction to Toxicology. 3rd ed. London: Taylor & Francis, 2002.

Abrevieri utilizate pentru sursele primare

În original

Abreviere	Titlu	Anul publicării
Devi	The Devil's Foot	1910
Gold	The Golden Pince-Nez	1904
Gree	The Greek Interpreter	1893
Houn	The Hound of the Baskervilles	1902
Lion	The Lion's Mane	1926

Reti	The Retired Colourman	1927
Sign	The Sign of the Four	1890
Spec	The Speckled Band	1892
Stud	A Study in Scarlet	1887

Notă: Toate titlurile de mai sus au ca sursă culegerea *Sherlock Homes. The Complete Stories*, Wordsworth Editions, 2006. În ediţiile princeps, unele dintre titluri conţineau şi sintagma *"The Adventure of"*.

În traducere

Abreviere	**Titlu**	**Volum**
Band	Aventura bandei cu pete	Aventurile lui Sherlock Holmes, vol. II, Best Publishing, 2004
Bask	Câinele din Baskerville	Aventurile lui Sherlock Holmes, Seria completă. Vol. III, Adevărul Holding, 2011
Cop	Copita dracului	Aventurile lui Sherlock Holmes. Seria completă. Vol. IV, Adevărul Holding 2011
Fab	Povestea bătrânului fabricant de vopsea	Aventurile lui Sherlock Holmes. Seria completă. Vol. IV, Adevărul Holding, 2011
Leu	Misterul coamnei de leu	Aventurile lui Sherlock Holmes. Seria completă. Vol. IV, Adevărul Holding, 2011
Oche	Ochelarii de aur	Aventurile lui Sherlock Holmes. Memoriile lui Sherlock Holmes. Adevărul Holding, 2009
Semn	Semnul celor patru	Aventurile lui Sherlock Holmes, vol. I, Best Publishing 2004
Stu	Studiu în roşu intens	Aventurile lui Sherlock Holmes, vol. I, Best Publishing 2004
Trad	Traducătorul de greacă	Aventurile lui Sherlock Holmes. Memoriile lui Sherlock Holmes. Adevărul Holding 2009

Notă: Sursele primare utilizate pentru traducerile în limba română a romanelor şi povestirilor cu Sherlock Holmes sunt următoarele:

1. *Aventurile lui Sherlock Holmes*. Vol. I-II. Traducere de Liliana Angela Borşan. Best Publishing, 2004.
2. *Aventurile lui Sherlock Holmes*. Seria completă. Vol. III-IV. Traducere de Silvia Stan, Ileana Ionescu; Emilia Oanţă, Adina Claudia Bergu. Bucureşti: Adevărul Holding, 2011.
3. *Aventurile lui Sherlock Holmes. Memoriile lui Sherlock Holmes*. Traducere de Luiza Cionşirescu. Bucureşti: Adevărul Holding, 2009.
4. *Semnul celor patru.* Traducere de Liliana Angela Borşan. Best Publishing, 2004.
5. *Studiu în roşu intens.* Traducere de Liliana Angela Borşan. Best Publishing, 2004.